

(ст. 402 КК) і відмови під час бою діяти зброєю (ст. 429 КК). Тут розмежувальними ознаками є: зміст відмови (відповідно до ст. 402 КК військовослужбовець відмовляється виконувати конкретний наказ нач., відповідно до ст. 429 КК – діяти зброєю, а відповідно до ч. 2 ст. 409 КК – проходити військ. службу взагалі), а також час і обстановка (у ст. 429 КК – під час бою).

Кваліфікуючими ознаками дезертирства є також вчинення його зі зброєю або за поперед. змовою групою осіб (ч. 2 ст. 408 КК).

Злочини, передбачені ст. 407–409 КК, є переважно злочинами серед. тяжкості, а за кваліфікуючих обставин – тяжкими. Лише злочин, передбачений ч. 1 ст. 409 КК, є злочином невеликої тяжкості, а злочин, передбачений ч. 4 ст. 408 КК, – особливо тяжким злочином.

Лит.: Хавронюк М. І., Дячук С. І., Мельник М. І. Військові злочини: Коментар законодавства. К., 2003; Панов М. І., Касинюк В. І., Харитонов С. О. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Х., 2006; Грищук В. К., Сенько М. М. Кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби. Л., 2007.

М. І. Хавронюк.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ – передбачені розд. XVIII Особл. част. КК діяння, які посягають на сусп. відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, зміст, характер, межі та порядок здійснення якої відповідає вимогам за-ва, діяльність суду, а також ін. органів, установ та осіб, які сприяють суду у відправленні право-

суддя. Під здійсненням правосуддя у розд. XVIII Особл. част. КК розуміється діяльність, пов'язана з функціонуванням не тільки власне суд. системи, а й ін. органів, установ та уповноважених осіб, які сприяють суду у відправленні правосуддя і до кола яких належать органи та особи, що здійснюють ОРД, досуд. розслідування, виконання суд. рішень, захист і представництво інтересів учасників досуд. розслідування і суд. провадження, виконують обов'язки експертів, оцінювачів майна, перекладачів тощо.

Виходячи зі сфери тих сусп. відносин щодо відправлення правосуддя, на які посягають ті чи ін. З. п. п., а також урахувавши специфіку їх об'єктивної сторони і суб'єктів, усі вони можуть бути розподілені на певні групи, які посягають на відносини, що забезпечують: 1) належну реалізацію конст. принципів здійснення правосуддя (ст. 371, 372, 374, 375, 376, 376¹ і 397 КК); 2) охорону життя, здоров'я, власності, особисту безпеку суддів, присяжних та ін. учасників провадження (ст. 377–379, 398–400 КК); 3) одержання достовірних доказів та істинних висновків під час здійснення провадження (ст. 373, 383–386 КК); 4) своєчасне розкриття та припинення злочин. посягань (ст. 380, 381, 387, 395, 396 КК); 5) належне виконання суд. актів та заходів впливу, що ними призначені (ст. 382, 388, 389, 389¹, 390–394 КК).

Більшість З. п. п. є двооб'єктними (напр., ст. 371 КК) або навіть поліоб'єктними (напр., ч. 1 ст. 377 КК), оскільки у разі їх вчинення дод. безпосереднім об'єктом можуть виступати відносини, що забезпечують конст. пра-

ва і свободи особи і гр-нина, охорону життя, здоров'я, особистої безпеки, честі та гідності особи, власності тощо. Хоча кожен із таких об'єктів самостійно охороняється крим. законом, проте стосовно З. п. п. ці відносини ставляться під загрозу заподіяння їм шкоди чи вона фактично їм спричиняється у разі посягання на осн. безпосередній об'єкт злочину – нормальну діяльність щодо здійснення правосуддя. Наявність дод. безпосереднього об'єкта підвищує сусп. небезпечність таких злочинів і тягне за собою посилення крим. відповідальності.

У деяких З. п. п. обов'язковою ознакою їх складу є предмет злочину. Напр., за ст. 375 КК предметом злочину є відповід. суд. акт (вирок, рішення, ухвала чи постанова), за ст. 378 КК – майно, що належить судді, присяжному або їх близьким родичам, а за ст. 387 КК – певна інформація (дані ОРД чи досуд. розслідування, які не підлягають розголошенню) тощо.

У деяких нормах чітко окреслено коло осіб, які можуть бути потерпілими від З. п. п. (напр., за ст. 379 КК ними можуть бути суддя, присяжний чи їх близькі родичі, а за ст. 400 КК – захисник чи представник особи або їх близькі родичі). Особи, які є потерпілими за одними злочинами, за ін. можуть виступати як їх суб'єкти. Так, профес. суддя за ст. 379 КК може бути одним із потерпілих від цього злочину, а за ст. 375 КК – його суб'єктом.

Об'єктивна сторона З. п. п. полягає в різних формах перешкоджання чи протидії нормальній діяльності щодо здійснення правосуддя. Частіше за все це проявляється в формі активної по-

ведінки – дії (напр., за ст. 375 і 383 КК злочини вчиняються лише шляхом дії). Окр. злочини (напр., за ст. 385 чи 389¹ КК) можуть вчинятися лише шляхом пасивної поведінки – бездіяльності, тоді як передбачені, напр., ст. 380, 382 і 390 КК – шляхом як дії, так і бездіяльності. Об'єктивна сторона окр. З. п. п. може полягати у вчиненні суб'єктом лише одного діяння (напр., за ст. 372 КК) або складається із кількох альтернативно зазначених у законі діянь (напр., за ст. 380 і 388 КК), вчинення кожного з яких створює закінчений склад злочину.

Нерідко закон указує на певний спосіб вчинення цих злочинів (напр., за ст. 377, 379, 386, 392, 400 КК ним виступає псих. чи фіз. насильство, а за ст. 386 КК – погроза насильством, підкуп чи шантаж). Іноді при вчиненні З. п. п. використовуються певні засоби чи знаряддя (напр., за ч. 2 ст. 393 КК – зброя). У деяких випадках (напр., за ст. 385, 391 та 392 КК) обов'язковою ознакою об'єктивної сторони З. п. п. є певна обстановка, час або місце їх вчинення.

Переважає більшість З. п. п. сконструйовані як злочини з форм. складом (напр., за ст. 372, 376¹, 383–385, 387, 389, 390 КК), які визнаються закінченими з моменту вчинення суб'єктом зазначених у диспозиціях діянь. Окр. (напр., за ст. 379, 400 КК) є злочинами з т. зв. усіченим складом, момент закінчення яких перенесено на більш ранню стадію вчинення діяння. Деякі (напр., за ст. 378, 380, 381 КК) належать до злочинів із матеріальним складом або вважаються такими (напр., за ч. 3 ст. 371, ч. 2 ст. 384, ч. 2 ст. 375 КК), коли спричинення певних наслідків є кваліфікуючою (обтяж-

ливою) ознакою складу злочину, і тому ці злочини визнаються закінченими у разі настання зазначених у диспозиції наслідків. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони З. п. п. із матеріальним складом є причинний зв'язок між вчиненням діянням і його наслідками.

Суб'єктивна сторона переважної більшості З. п. п. характеризується умисною формою вини, причому злочини з форм. складом (напр., за ч. 1 і 2 ст. 371, ст. 372, ч. 1 ст. 375 КК) або такі, що припускають завідомість вчинення певних діянь (напр., за ст. 383, 384 КК) чи суб'єктивна сторона яких включає наявність спец. мети (ст. 386 КК), можуть бути вчинені лише з прямим умислом. Деякі З. п. п. (напр., за ч. 1 ст. 378, ст. 379 і 400 КК) можуть бути вчинені як із прямим, так і з непрямим умислом. У тих випадках, коли у форм. складах злочину вчинення особою певних дій (бездіяльності) закон визнає закінченим умисним злочином, а кваліфікуючою його ознакою є настання певних наслідків (напр., за ч. 3 ст. 371, ч. 2 ст. 374, ч. 2 ст. 375 КК), псих. ставлення до цих наслідків може полягати як в умисній, так і у необереж. формі вини. Але і в ост. випадку такі злочини в цілому залишаються умисними, бо визначальним для характеристики їх суб'єктивної сторони є псих. ставлення винного до вчинених ним дій (бездіяльності), яке завжди є умисним, оскільки не залежить ні від того, чи потягли за собою ці діяння зазначені в законі наслідки, ні від того, що у разі їх фактичного заподіяння псих. ставлення винного до їх настання полягало лише в необереж. формі вини. У цілому такі злочини залишаються умисними.

В умисних З. п. п. із матеріальним складом, вчинення яких призводить до настання дод. наслідків, тобто в злочинах із т. зв. похідними наслідками (напр., за ч. 2 ст. 378, ч. 3 ст. 399 КК), псих. ставлення до таких наслідків може полягати лише в необереж. формі вини, але злочин, вчинений за таких умов із змішаною формою вини, у цілому залишається умисним, бо саме таке псих. ставлення винного до вчинених ним дій (бездіяльності) та їх осн. (найближчих, прямих) наслідків і визначає форму вини цих злочинів.

Стосовно деяких З. п. п., як на обов'язкову чи кваліфікуючу ознаку їх суб'єктивної сторони, закон указує на певні мотиви (напр., у ч. 3 ст. 371, ч. 2 ст. 375, ст. 376, ч. 2 ст. 383, ч. 2 ст. 384, ст. 386 КК), що свідчить про можливість їх вчинення за наявності лише умисної форми вини. Окр. злочини (напр., за ст. 380 і 381 КК) можуть бути вчинені за наявності лише необереж. форми вини.

Суб'єкт З. п. п. у переважній більшості спец.: профес. судді, присяжні (ст. 375 КК), служб. особи правоохор. органів, органів досуд. розслідування, прокуратури, установ виконання суд. рішень (ст. 372–374, ч. 2–4 ст. 382 КК). Спец. суб'єктами цих злочинів можуть виступати й ін. учасники проваджень (напр., за ст. 384, 385, 390, 392 КК – свідки, потерпілі, експерти, перекладачі, оцінювачі майна, засуджені тощо).

З. п. п., суб'єктами яких є відповід. служб. особи публ. права, належать до т. зв. спец. видів служб. злочинів, об'єктом яких є перш за все нормальна діяльність щодо здійснення правосуддя. Тому кваліфікація таких злочинів ще

й за статтями КК, які передбачають відповідальність за т. зв. заг. види служб. злочинів (ст. 364, 365, 366, 367 КК), можлива, як правило, лише за наявності т. зв. реальної сукупності заг. і спец. видів таких злочинів.

Деякі зі 3. п. п. можуть бути вчинені як спец., так і заг. суб'єктами (напр., за ст. 376¹, ч. 1 ст. 382 КК), а окр. – лише заг. суб'єктами (ст. 377–379, 383, 386, 396, 398–400 КК).

Лит.: Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні. К., 2010; Злочини проти правосуддя / В. І. Тютюгін, В. І. Борисов, Ю. В. Гродецький та ін. Х., 2011; Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання. Х., 2012; Кулеша Вітольд. CRIMEN LAESAE IUSTITIAE. Кримінальна відповідальність суддів та прокурорів за злочини проти правосуддя за Нюрнберзькими законами, німецьким, австрійським та польським законодавством. Лодзь, 2013.

В. І. Тютюгін.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СВОБОДИ СОВІСТІ – система передбачених КК суспільно небезпеч. посягань на конст. право особи вільно сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої релігії.

Конституція України не містить поняття «свобода совісті». У ст. 35 Осн. Закону йдеться про право на свободу світогляду і віросповідання, яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно реліг. культу і ритуальні обряди, вести реліг. діяльність. Власне право на свободу совісті закріплене у ст. 3 Закону України «Про свободу

совісті та релігійні організації», відповідно до якої це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом із ін. сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти реліг. культу, відкрито виражати і вільно поширювати свої реліг. або атеїстичні переконання. Вочевидь зміст вжитих у зак-ві понять «свобода віросповідання» та «свобода совісті» є тотожним.

Аналогіч. поняття свободи совісті закріплене у міжнар. актах. Однак воно вживається поряд зі свободою думки та релігії (ст. 18 Заг. декларації прав людини 1948; ст. 18 Міжнар. пакту про громадян. і політ. права 1966; ст. 1 Резолюції 36/55 ГА ООН «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації» 1981).

Загалом свобода совісті – це право людини мислити і діяти відповідно до своїх переконань, це незалежність людини в морал. самооцінці і самоконтролі. Водночас історично свобода совісті набула більш вузького нормат. значення як свобода у сфері релігії.

У КК систему норм про 3. п. с. с. складають такі норми розд. V Особл. част.: 1) пошкодження чи зруйнування реліг. споруди або культового будинку (ст. 178); 2) незакон. утримування, осквернення або знищення реліг. святинь (ст. 179); 3) перешкоджання здійсненню реліг. обряду (ст. 180). Структурно у КК поряд із зазначеними нормами розміщена також норма про орг-цію або кер. групою, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування реліг. віровчень чи виконання реліг. обрядів і поєднана із заповіданням

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 17

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Харків
«Право»
2017

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 17-го тому:

В. Я. Тацій (голова),
В. І. Борисов (заступник голови),
В. І. Тютюгін (відповідальний секретар),
Ю. В. Баулін, П. С. Берзін, С. Б. Гавриш, В. К. Грищук,
Н. О. Гуророва, О. О. Дудоров, О. О. Житний, В. О. Навроцький,
М. І. Панов, Є. Л. Стрельцов, В. П. Тихий, Є. В. Фесенко

Координаційна і технічна робота з підготовки видання:

К. А. Новікова, Д. П. Євтуєва

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2017. — 1064 с. : іл.

ISBN 978-966-937-261-1

Видання є систематизованим зведенням знань про поняття, категорії, норми й інститути кримінального права, окремі злочини та їх групи, основні міжнародно-правові акти у сфері кримінального права. Розглядаються основні теоретичні і практичні проблеми науки та практики застосування кримінального законодавства України. Наводяться відомості про науково-дослідні установи, наукові видання з кримінального права, а також про відомих вчених України у галузі кримінально-правової науки.

Розраховане на науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, працівників органів кримінальної юстиції, а також усіх, хто цікавиться кримінальним правом.

УДК 340(477)(031)

ББК 67(4УКР)я2

ISBN 978-966-937-261-1 (т. 17)

ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2017

© Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2017

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017

© Видавництво «Право», 2017